

2024-től

érvényes
követelmények

KÖZÉP- ÉS EMELT SZINT

Fráter Adrienne

Érettségire készülök

FELKÉSZÍTŐKÖNYV
feladatokkal, mintaszövegekkel

MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM

szövegértés • műértelmezés • érvelés
gyakorlati szövegalkotás

MZAIK

A könyvet írta: **Fráter Adrienne** • középiskolai tanár

Lektorálta: Tóth Orsolya • egyetemi adjunktus
Kottner Viktória • középiskolai tanár

Felelős szerkesztő: Matyelka Tímea

Borítóterv: Szőke András

Tipográfia: Molnár Mónika

Műszaki szerkesztő: Becsei György, Fodor Zsuzsa, Katona Csaba

Anyanyelvi lektor: Varró Sándor

Fotók: Mozaik Archívum, shutterstock.com

A Mozaik Archívum képeinek kizárólagos felhasználói joga a Mozaik Kiadó Kft. tulajdona. Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a mű bővített, illetve rövidített változata kiadásának jogát is. A kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak része semmiféle formában nem sokszorosítható.

A kötet hátsó borítójának belsején egyedi kód található, amelyet a **www.mozaweb.hu** oldalon aktiválhatsz. Az aktiválás hozzáférést biztosít a kiadvány elektronikus változatához a honlapon található feltételekkel.

ISBN: 978 963 697 997 3

Copyright: **Mozaik Kiadó – Szeged, 2024**

A 2020-as év a középszintű és az emelt szintű magyar nyelv és irodalom írásbeli érettségi tekintetében is változást hozott. Középszinten a szövegértési feladatsoron kívül, mellyel a diákoknak a továbbiakban is meg kell birkózniuk, egy irodalmi tesztet is ki kell tölteni. Ezután következik a hosszabb szövegalkotás, ahol egy témakifejtő esszé és egy műértelmezési feladat közül lehet választani. Az összehasonlító elemzés 2024-től az emelt szintű érettségin szerepel az egy mű értelmezése mellett szövegalkotási feladatként.

A kiadvány célja, hogy az érettségi régi és új kihívásaihoz egyaránt segítséget nyújtson. A kötet ugyanakkor nem pusztán megoldandó feladatsorok gyűjteménye. A tudatos és eredményes felkészülést alapozza meg azáltal, hogy rendszerezi az érettségin előforduló feladattípusokat, ezekhez tanári magyarázatokat, hasznos tanácsokat fűz, majd gyakorlófeladatokat kínál az ismeretek alkalmazásához. Megmutatja, hogyan lehet a grafikai szerzők (pl. fűrtábra, gondolkodástérkép) segítségével összegyűjteni és elrendezni a gondolatokat, ötleteket ad a szövegalkotási feladatok hatékonyabb elkészítéséhez. A könyv *Tanács* címet viselő keretes szövegei a szövegértési és szövegalkotási feladatok megoldásához egyaránt adnak javaslatokat, valamint felhívják a figyelmet az esetleges buktatókra, gyakori hibaforrásokra.

A kötet együttesen tekinti át mind a középszintű, mind az emelt szintű érettségi feladatait:

- A *Szövegértés* fejezet típusonként mutatja be a szövegértés különböző szintjeihez kapcsolódó jellegzetes kérdéseket, és egy-egy rövid szöveg feldolgozásával feladatokat is kínál a gyakorláshoz. A fejezet végén összefoglalásul egy teljes szövegértési feladatsor is helyet kapott.
- A 2024-től középszinten új elemként megjelenő, irodalmi tájékozottságot mérő feladatsor típusfeladatait az *Irodalmi feladatlap* fejezet tekinti át és gyakoroltatja.
- A *Műértelmezés* fejezet a műelemzés megírásához ad hasznos tanácsokat az anyaggyűjtéstől a megfogalmazáson át az önellenőrzésig nemcsak a közép-, hanem az emelt szinten érettségizőknek is.
- A *Mellékletek* fejezet tartalmazza a szövegértési feladatok és az irodalmi feladatlap megoldását, a közép- és az emelt szinten ismerendő szerzők és művek listáját, egy fogalomgyűjteményt, egy a vers- és novellaelemzés megírását segítő „kisokost”, valamint egy ismertetőt a helyesírási hibák jelölésével és pontozásával kapcsolatosan.

A kiadvány hasznos segítséget nyújt az érettségire való felkészülésben és felkészítésben, mivel a diákok a magyarázatok és tanácsok elolvasásával, a gyakorlófeladatok megoldásával, az ötletgyűjtő és rendszerező stratégiák elsajátításával jártasságot szerezhhetnek a vizsgafeladatok sikeres megoldásában.

A szkriptórium a kolostori könyvtár latin neve.

Umberto Eco a XIV. században könyvet írt a kolostorok életéről.....

A könyvmásoló a másolandó szövegből mindig csak egy sort látott.

4 A szövegben szereplő legalább három tartalmi elem alapján fogalmazzon rövid, két-három összefüggő mondatból álló magyarázatot a képhez! (3)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tanácsok

- Az érettségi szövegértési feladatokban a kérdések egy részénél kis számok jelzik, melyik bekezdés(ek)ben keressétek. Így gyorsabban vissza lehet keresni az adatokat.
- Akkor is érdemes visszakeresni a szövegben az adatokat és megnézni a szövegkörnyezetüket, ha úgy gondoljuk, pontosan emlékszünk rájuk.
- Igaz-hamis állítások esetében minden elem valóságtartalmát vizsgáljuk meg!

A szöveg érveinek, érvrendszerének azonosítása, értelmezése

Az ilyen típusú feladatokban azonosítanunk kell a szöveg alkotójának álláspontját, érveit – azaz az állításokat és alátámasztásukat.

Például:

- A szöveg alapján igazolja a szerző következő állítását! Legalább négy érvet említsen!
- A fenti állítások közül melyiket támasztja alá a szerző
 - ok-okozati összefüggéseken alapuló érvel;
 - definícióból származtatott érvel;
 - a szakirodalomra mint bizonyítékra való hivatkozással;
 - példákkal?
- Állításait a szerző rendszeresen példákkal támasztja alá. Keresse meg és idézze a hiányzó állítást a példához vagy a hiányzó példát az állításhoz!

GYAKORLÓFELADAT

Olvassa el a szöveget, majd válaszoljon a kérdésekre!

Veres András: A ponyva klasszikusa

Rejtő élete nem kevésbé kalandos, mint regényeiben a cselekmény. Nyitott szemmel és üres zsebbel csavarogta be Nyugat-Európát, Skandináviába és Észak-Afrikába is eljutott, s úti élményeit (talán kísérletképpen) utóbb papírra vetette. A töredékesen fennmaradt kézirat *Megyék Párizsba, ahol még egyszer sem haldokoltam* címmel jelent meg 1997-ben, s azt a benyomást kelti az olvasóban (Rejtő néhány leveléhez hasonlóan), hogy a megélt kalandok és nélkülözések érlelték íróvá, így lett sajátja a társadalmi alulnézetből, a csavargók és szerencsevadászok nézőpontjából láttató optika. Később, már sikeres szerzőként, Karinthy Frigyesre emlékeztető módon igyekezett kirakatba tenni személyét. [...] A Japán Kávéház művészársaságának bohém alakja lett, aki szívesen fizetett éppen készülő regényének kéziratlapjaival, amelyeket a közelben lévő Nova Kiadónál azonnal pénzre lehetett váltani. *A szőke ciklon* című regény (1939) egyik fegyenc szereplőjének arcképét némi kajánsággal önmagáról mintázta:

„Charles Gordon 1,93 méter magas, teljesen kopasz, hízásra hajlamos egyén, feltűnő ismertetőjele: egy régebbi sérülés következtében hatalmas forradás torzítja el az orrát.”

Természetesen csínján kell bánni az efféle megfeleltetésekkel. Rejtő vagány hősei hangsúlyozottan irodalmi teremtmények. A romantikából elszármazott, meseszerű jelmezeket viselnek, egyszerre képviselik a kifordult világból való kilépés és a fortélyos felülkerekedés lehetőségét. Érthető, hogy az 1930–1940-es évek fordulóján miért vált az egyre szorongatottabb pesti közönség körében annyira népszerűvé a szabadságvágynak ez a lapidáris¹, a vásári ponyvából eredeztethető megjelenítése. [...] Az irodalmiasság jelenlétét mutatja az idézetek feltűnően nagy száma is. Rejtő légiós regényei messzemenően élnek a populáris irodalom ismert fordulataival, sőt tudatosan rájátszanak a műfaj klasszikus remekeire. Az *elátkozott part* (1940) és folytatása, *A három testőr Afrikában* (1940) helyenként nyíltan hivatkozik Dumas *Monte Cristo gróffjára* és *A három testőrére*, sőt az utóbbiból egész jeleneteket vesz át (még a címét is).

1 a) Értelmezze *A ponyva klasszikusa* címet! Milyen retorikai eszközt használ benne a szerző?

.....

.....

.....

b) *A ponyva klasszikusa* című szöveg 2007-ben jelent meg *A magyar irodalom története* III. című kötetben. Az 1960-as években már készült összefoglaló munka *A magyar irodalom története* címmel. Ön szerint mit sugall a két cím különbsége?

.....

.....

.....

¹ lényegre törő

Igaz-hamis választás

Az igaz-hamis feladattípusban egymástól független vagy ugyanahhoz a témához tartozó, egymással összefüggő állításokról kell eldöntenünk, megfelelnek-e az igazságnak. Figyeljünk arra, hogy az állítás minden elemének valóságtartalmát megvizsgáljuk!

Például:

- Döntse el az alábbi állításokról, hogy igazak vagy hamisak!
- Mely állítások igazak és melyek hamisak a megjelölt stílusirányzatokkal kapcsolatban?
- Keresse meg és jelölje aláhúzással azokat az állításokat, amelyek hamis állítást tartalmaznak Mikszáth Kálmánnal kapcsolatban!
- Igazak vagy hamisak az alábbi állítások Madách Imre *Az ember tragédiája* című művével kapcsolatban?
- Olvassa el a versrészletet, majd döntse el, mely állítások igazak és melyek hamisak vele kapcsolatban!

GYAKORLÓFELADATOK

- 1** Igaz vagy hamis? Döntse el az alábbi állításokról, hogy igazak vagy hamisak! A megfelelő (I vagy H) betűjelet írja a táblázat 2. oszlopába!

A felező tizenkettes az időmértékes verselési rendszerbe tartozik.	
Vörösmarty Mihály <i>Szózat</i> című verse közösségi óda.	
A táltos a sámán magyar megfelelője.	
Az <i>Antigoné</i> című művet Euripidész írta.	
A szentimentalizmus a 18–19. század meghatározó korstílusa.	

- 2** Mely állítások igazak és melyek hamisak Ady Endrével kapcsolatban? A megfelelő (I vagy H) betűjelet írja a táblázat 2. oszlopába!

1877-ben született Budapesten.	
Sokszor járt Párizsban.	
Feleségét, akit a verseiben Lédának nevezett, Brüll Adélnak hívták.	
Az egyik legismertebb versciklusa <i>A szegény kisgyermek panaszai</i> .	
A <i>Nyugat</i> főszerkesztője volt, halálával megszűnt a folyóirat.	

Sorrend kialakítása

Az ilyen típusú feladatnál általában időrendi sorrend kialakítását kérik tőlünk. A kérdések többnyire az irodalomtörténettel és műismerettel kapcsolatos tudásunkat mérik. A feladat megoldásánál próbáljunk minél pontosabban dolgozni, hiszen előfordulhat, hogy már két elem felcserélése esetén is elveszítjük a megoldásért járó pontszámot, hiába hibátlan minden ezen kívül.

Például:

- Tegye sorrendbe a megadott alkotó életének eseményeit!
- Tegye sorrendbe a megadott alkotó életének pályaszakaszait!
- Tegye keletkezési sorrendbe az alábbi műalkotásokat!
- Tegye időrendi sorrendbe az alábbi korstílusokat és stílusirányzatokat!
- Tegye sorrendbe a regény eseményeit!
- Tegye sorrendbe Csokonai Vitéz Mihály *A Reményhez* című verse utolsó versszakának sorait! Az első és utolsó sor helyét megadtuk.

GYAKORLÓFELADATOK

- 1** Tegye sorrendbe Arany János pályaszakaszait! A sorszámot írja a táblázat első oszlopába!

	A <i>Toldi</i> és <i>Toldi estéje</i> írója
	Nagykőrösi korszak
	Őszikék-korszak

- 2** Tegye sorrendbe Örkény István *Tóték* című drámájának eseményeit! A sorszámot írja a táblázat első oszlopába!

	A postás széttépi a levelet, melyben a családot Tóték fiának haláláról értesítik.
	Tót felnegyeli az őrnagyot az óriás margóvágóval.
	Az őrnaggal dobozolni kezdenek.
	Tótnak a szájába kell vennie a zseblámpát.
	Tót a budi magányába menekül.
	Az őrnagy eléri, hogy Tót – a szabályzat ellenére – a szemébe húzza a sisakját.

GYAKORLÓFELADAT

- 1 **Értelmezze a versek szövegét a tanult módon, majd egy A4-es papíron készítsen szemponttáblázatot! Írja be az utasításban szereplő elemzési szempontokat a táblázatba, majd a segítségével gyűjtse össze ötleteit!**

Feladat: Kosztolányi Dezső *Szeptember elején* és *Őszi reggeli* című verse egyaránt az utolsó, *Számadás* című kötetben jelent meg. Hasonlítsa össze, hogyan jelenik meg a halállal szemben kialakítható magatartás keresésének témája a két versben! Értelmezésében térjen ki arra is, hogyan támasztják alá a nyelvi eszközök a mondanivalót!

Szeptember elején

A hoszú, néma, mozdulatlan őszi
aranyköpenybe fekszik nyári, dús
játékai közt, megvert Dárius,
és nem reméli már, hogy újra győz.

Köröskörül bíbor gyümölcse ég,
s nem várja, hogy a kedvét töltsse még,
a csönd, a szél, a fázó-zöldes ég,
fülébe súg, elég volt már, elég
s ő bólogat, mert tudja-tudja rég,
hogy ez az élet, a kezdet s a vég.

Nekem se fáj, hogy mindent, ami szép,
el kell veszítenem. A bölcsesség
nehéz aranymezébe öltözöm,
s minden szavam mosolygás és közöny.

Őszi reggeli

Ezt hozta az őszi. Hús gyümölcsöket
üvegtálon. Nehéz, sötét-smaragd
szőlőt, hatalmas, jáspisfényű körtét,
megannyi dús, tündöklő ékszerét.

Vízcsöpp iramlik egy kövér bogyróról
és elgurul, akár a briliáns.

A pompa ez, részvételen, derült,
magába-forduló tökéletesség.
Jobb volna élni. Ámde túl a fák már
aranykezűkkel intenek nekem.

3. lépés: Az anyag elrendezése

Ha odafigyelve jegyzeteltünk, akkor már ötleteink leírásakor észrevehettük a kapcsolatokat a feladatkielölés szempontjai és a mondanivalónk elemei között. Az anyag elrendezésekor már úgy kell újraolvasnunk a jegyzeteinket, hogy még több ilyen összefüggést találjunk, és ennek alapján kialakíthassuk a tézisünket, megtaláljuk azt a logikai ívet, amire az elemzésünket felfűzhetjük. A végrehajtandó lépések, hasonlóan az érvelő esszé írásához, a következők:

- Ellenőrizzük, hogy minden szempontot figyelembe vettünk-e.
- Olvassuk újra a jegyzeteket, s egészítsük ki, ha hiányosnak találjuk.
- Keressünk kapcsolódási pontokat az egyes szempontoknál szereplő állításaink között.
- Alkossuk meg a tézisünket tartalmazó fókuszmondatot.
- Döntsük el, milyen logikával, milyen sorrendben mutatjuk be állításainkat.
- Készítsük el a vázlatot.

A fókuszmondat kidolgozása

A fókuszmondatot csak az ötletgyűjtés után érdemes megírni, amikor már tudjuk, milyen állításaink lesznek a feladatban megadott kérdésekre és szempontokra. A fókuszmondat feladata a tézis kimondása és az olvasó figyelmének irányítása. A jó fókuszmondat pontos, egyértelmű, szakszerű, és röviden megfogalmazza a válaszukat a feladatban felvetett problémára. Az alábbiakban egy lehetséges módszert mutatunk be arra, hogyan lehet ezt a legegyszerűbben megoldani.

Olvassa el a feladatban megjelenő kérdést!

A kérdést fordítsa vissza válaszra! Ez a fókuszmondat így még üres, semmitmondó.

Az anyaggyűjtés során összegyűjtött gondolatai segítségével az üres helyeket töltsse ki valódi állításokkal!

Mutassa be, hogyan használja fel Berzsenyi Dániel *Barátimhoz* (*Én is éreztem...*) című versében az elégia műfaját világlátásának átadására! Értelmezésében térjen ki arra, milyen nyelvi eszközöket használ a költő az idő- és értékszembesítés bemutatására! Megoldása 500-800 szó terjedelmű legyen!

Berzsenyi Dániel *Barátimhoz* című művében az elégia műfaját használja fel világlátásának átadására. Az idő- és értékszembesítés bemutatására nyelvi eszközöket használ.

Berzsenyi Dániel *Barátimhoz* című elégijában a műfajt sajátosan használja fel világlátásának bemutatására. Művében ugyanis nem a világ változik, hanem a megszólaló jön rá arra, hogy az általa értékekkel telinek látott világ valójában tele van mocokkal. Az elégijára jellemző belenyugvás a megváltoztathatatlanba is látszólagos, hiszen a vers nyelvi eszközei: szóhasználat, képhasználat, szerkezete a felszín mögött szenvedélyes érzelmelet, dühös csalódottságot mutatnak.

Olvassa el és értelmezze Márai Sándor *Az árva* című elbeszélését! Értelmezésében fejtsse ki, miként járul hozzá az elbeszélés szerkezete, az elbeszélői nézőpont a megjelenített alakok indítékainak, érzelmeinek megértéséhez! Térjen ki arra is, milyen érzelmi változásokat élnek meg a történet szereplői!

Márai Sándor *Az árva* című novellájában a történet szereplői érzelmi változásokat élnek meg. Az elbeszélés szerkezete és az elbeszélői nézőpont sokban hozzájárul a szereplők indítékainak, érzelmeinek megértéséhez.

Márai Sándor novellájában a narrátor, aki a történet szereplője, egy családtagjának a történetét meséli el, aki magányossága és szeretetvágya miatt egy furcsa kapcsolatba keveredik. Bár az elbeszélő csak találgat a főszereplő, Flóra és befogadott „lánya” indítékait és érzelmeit illetően, a történet végére megért valamit az árvaságról és a másik emberhez való kapcsolódás vágyáról.

A költői szerepvállalás szempontjából hasonlítsa össze Petőfi *Sors, nyiss nekem tért...* és *Pacsirtaszót hallok megint...* című verseit! Az elemzésben térjen ki a versekben található vershelyzetre és arra is, milyen nyelvi eszközökkel éri el a kívánt hatást a költő!

Petőfi *Sors, nyiss nekem tért...* és *Pacsirtaszót hallok megint...* című versében megjelenik a költői szerepvállalás kérdése. A két vers a vershelyzet és a nyelvi eszközök alapján hasonlítható össze.

Petőfi *Sors, nyiss nekem tért...* és *a Pacsirtaszót hallok megint...* című verseiben hiányzik a forradalmi látomás-költészetre jellemző váteszszerep. Míg az első versben szavak helyett tenni akar az emberiségért, a másodikban egy csatákban megfáradt költő olyan versekről álmodozik, amelyekben a háborúról megfeledkezve a szerelméről és a természetről írhat. A két helyzet különbségét a versek szó- és képhasználat, szerkezete közötti eltérések fejezik ki.

Példa listázásra

Feladat: Mutassa be a természet- és tájbrázolás megjelenését a magyar alkotók lírai műveiben! Témakifejtésében törekedjen annak értelmezésére, hogy az irodalomban megjelenített táj milyen önmagán túlmutató jelentéseket hordozhat! Legalább két-három, különböző korszakokból származó lírai alkotás értelmezésével szemléltesse a megadott témát! Dolgozata 500-800 szó legyen!

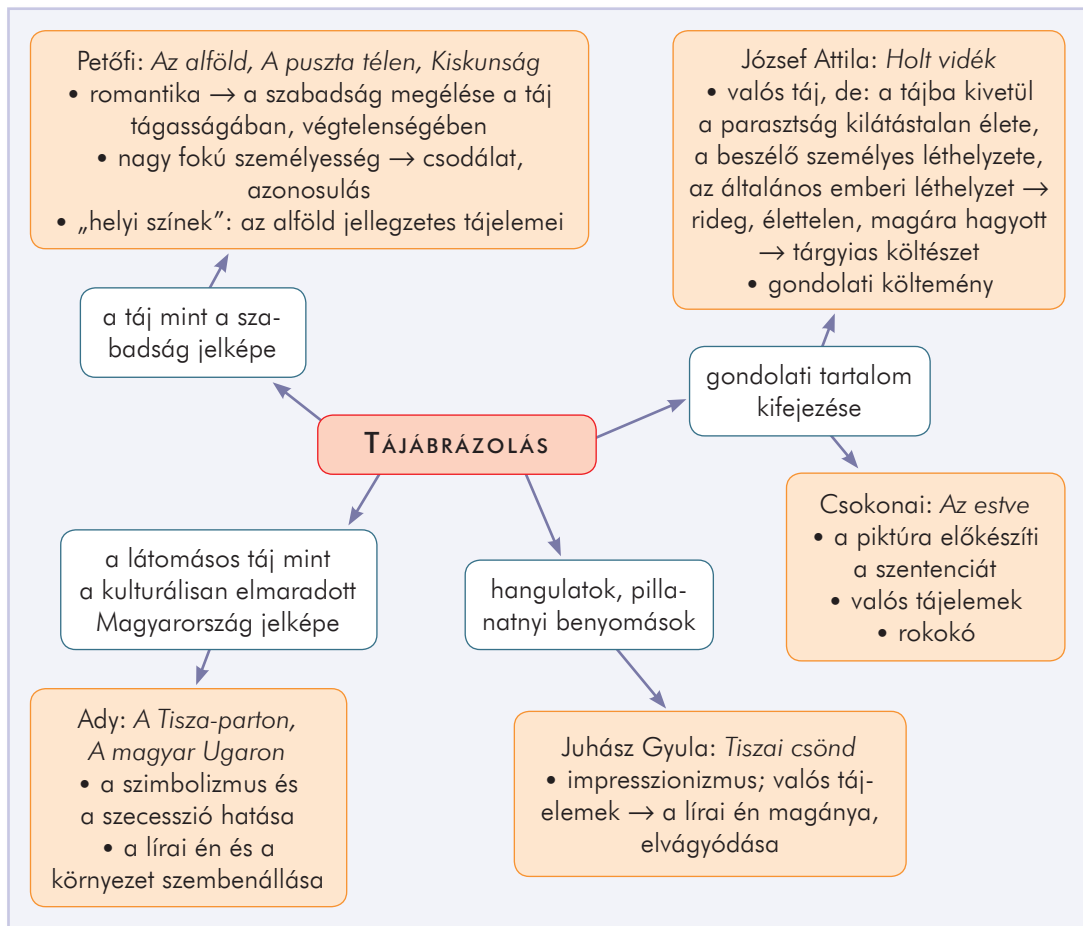
(Érettségire felkészítő feladatgyűjtemény – Magyar nyelv és irodalom, Oktatási Hivatal, 2023)

Az esszé témája a tájbrázolás magyar alkotók verseiben. A feladat által megadott szempont az „önmagán túlmutató jelentéseket”, tehát biztosan több jelentést vár el, de ezeket nem adja meg. Így ránk hárul, hogy eldöntsük, milyen jelentéseket hordozhat a táj. Ha nincs azonnal ötletünk, az összefüggések keresését hagyhatjuk a listázás utánra.

- Janus Pannonius: *Búcsú Váradtól* – reneszánsz, rácsodálkozás a tájra
- Balassi Bálint: *Egy katonaének* – reneszánsz, rácsodálkozás a tájra, itt a harcok mellett jelenik meg
- Csokonai Vitéz Mihály: *Az estve* – gondolati költeményben, a vers piktúra része, filozófiai tartalom előkészítése, rokokó, zavartalan természeti idill
- Csokonai Vitéz Mihály: *A Magánossághoz* – természet és társadalom ellentéte, a természet mint menedék; klasszicista és szentimentalista tájelemek
- Csokonai Vitéz Mihály: *A Reményhez* – kert, lélekállapot ? *kert nekem ide kell?*
- Berzsenyi Dániel: *A közelítő tél* – kert, negatív festés ? *kert nekem ide kell?*
- Petőfi Sándor: *Kiskunság* – romantika, táj tágassága, szabadság
- Petőfi Sándor: *A puszta télen* – romantika, szintén szabadság, de itt utalás a konkrét politikai jelentésre is
- Mikszáth Kálmán: *A bányai csoda* **NEM LÍRAI MŰ!!**
- Ady Endre: *A Tisza-parton* – szimbolizmus, látomásos táj; metonímia; kulturális elmaradottság
- Ady Endre: *A magyar Ugaron* – szimbolizmus, látomásos táj; metonímia; kulturális elmaradottság
- Juhász Gyula: *Tiszai csönd* – valós tájelemek; impresszionizmus, a beszélő hangulata vetül a tájba
- József Attila: *Reménytelenül* – nem valós táj; kiüresedett, otthontalan
- József Attila: *Holt vidék* – valós tájelemek; de: parasztság kilátástalan helyzete; lélekállapot; az emberi létállapot, elidegenedés
- Radnóti Miklós: *Razglednicák 2* – pusztítás és idill kettőssége

Gondolattérkép

A gondolattérkép a listázáshoz hasonlóan jól használható anyaggyűjtésre a témakifejtő esszé megírásához. A lap közepére írjuk a témakifejtő esszé témáját, majd köré a feladatban megadott szempontokat. A szempontok köré csoportosítjuk a velük kapcsolatos ötleteinket. A gondolkodástérkép előnye, hogy a segítségével azonnal csoportosíthatjuk, rendszerezhetjük gondolatainkat.

Tanács

Az anyaggyűjtést nagymértékben megkönnyítheti a szövegyűjtemény használata, amelyet érdemes már a vizsga előtt gyakorolni. Segíthet felidézni korábbi ismereteinket, emellett néhány alapvető információt is tartalmaz a szerzőkkel és művekkel kapcsolatban: a szerzők születési és halálozási évszámát, a művek keletkezési idejét, korstílusokat, stílusirányzatokat. Bár a feladat megoldásában a törzsanyagot veszik alapul, a követelmények alapján a törzsanyagban nem szereplő művek is szerepelhetnek a témakifejtő esszében.

GYAKORLÓFELADAT

- 1 Az anyaggyűjtésről szóló leckében lévő ötletek felhasználásával értelmezze, majd gyűjtse össze anyagot az alábbi feladathoz!

Mutassa be az ősz megjelenítésének sokszínűségét a magyar irodalomban! Fejtse ki az őszértelmezések kétarcúságát, az ősztoposz létértelmező szerepét néhány / legalább két-három szabadon választott költemény alapján! Dolgozatában különböző korok szerzőinek műveiből válogasson! Írásműve 500-800 szó terjedelmű legyen! (2021. évi mintafeladatsor)

- Kérhetik két álláspont, jelenség, elmélet összehasonlítását a hasonlóságok és különbségek számbavételével. Pl. *Fejtse ki álláspontját a történetírás és a szépirodalom rokonságáról és különbözőségéről! Véleményét támassza alá érvekkel!* (2007. május)
- A feladat készítői rákérdezhetnek egy jelenség okaira, következményeire. Pl. *Indokolt-nak tartja-e Ön, hogy időről időre változnak a helyesírás szabályai? Véleménye szerint milyen hatással van/lehet a módosulás a nyelvhasználókra és a nyelvhasználatra? Fejtse ki álláspontját!* (2016. október)
- A feladat kérheti egy, a bázisszövegben kifejtett, több oldalról is megközelíthető jelenséggel kapcsolatban a vizsgázó véleményét, álláspontját, értékelését. Pl. *A fenti szöveg az életrajzok és önéletrajzok népszerűségére hívja fel a figyelmet. Reflektáljon a jelenségre! Segíti-e a szerző életútjának ismerete az irodalmi alkotások teljesebb megértését, vagy éppen tévoutakra vezet a művek értelmezésében?* (2014. október)

1. lépés: A feladat értelmezése

Egy szövegalkotási feladat esetében első lépés az instrukció szövegének alapos vizsgálata, elemekre bontása. Az emelt szintű reflektáló feladat egyrészt abban különbözik egy egyszerűbb érvelési feladattól, hogy a felvezető rész gyakran hosszabb, akár több különböző forrásból származó, sokszor egymással vitatkozó szöveg, másrészt abban, hogy a kifejtendő kérdés összetettebb.

Forrásszöveg

Nógrádi Gergely író, a magyar kötelezők egyik legsikeresebb újrafogalmazója szerint az olvasó ember fontosabb, mint a mű. Vagy legalábbis ugyanolyan fontos. És ha azt akarjuk, hogy a magyarok többsége ismerje a klasszikusokat, olyan nyelven kell átadni nekik a műveket, amit értenek és élveznek. A világ minden országában, így Magyarországon is évszázadok óta átírják a legnagyobb írók műveit. Móricz Zsigmond Tolnai Lajos és Kemény Zsigmond egy-egy regényét dolgozta át. Bródy Sándor Jókai négy könyvét, köztük *Az arany embert*. [...] A svédek átírták, lerövidítették a *Sorstalanságot*, hogy a nehezebben olvasók is élvezhessék. [...] Nógrádi szerint mindegy, hogyan nevezük a munkáját, újraírás, átírás, átdolgozás, vagy akár rövidítés; a fontos az, hogy az eredetit elutasító olvasói réteg elolvassa, megértse, szeresse. Egyébként az újramesélés kifejezés áll hozzá a legközelebb.

(Bodrogi Eszter: A kötelező olvasmányok megértek a ráncfelvarráásra)

Katona József Bánk bánját ismét utolérte némely régi remekmű jellemző sorsa: nyelv elavulásának megakadályozása céljából átírják. Szerencse, ha csak – mint jelen esetben – az itt-ott csikorgó, rozsdásodó szavak maibbá csiszolása a cél, így maga a dráma nem szenved sem cenzori vagy dramaturgiai amputációt, sem méltatlan aktualizálást. (Érdekes, hogy a képzőművészetben vagy a zenében nem jellemző a régi alkotások utólagos modernizálása, és az irodalmon belül a költemények átírása sem szokásos, pedig Balassi és Arany egyes szavai is elavultak.)

(Beke József: A Bánk bán legújabb szövegéről)

A téma megadása és részletezése

Az elvart megközelítés

Manapság egyre gyakrabban találkozunk a könyvesboltokban klasszikus irodalmi művek, legfőképpen kötelező olvasmányok mai nyelvre átírt változataival. Kifejtésében foglaljon állást legalább 3-4 érvvel alátámasztva, egyetért-e azzal az állásponttal, miszerint „a kötelező olvasmányok megértek a ráncfelvarrássra”! Ön szerint használ vagy árt a magyar irodalomnak és az olvasóknak ezeknek a műveknek a „lefordítása” mai nyelvre, vagy akár újramesélése, átírása, tömörítése? Néhány meggyőző példával hivatkozzon a forrásszövegben megjelent gondolatokra, saját irodalmi olvasmányaira, mindennapi tapasztalataira! Megoldása összesen 250-450 szó terjedelmű legyen!

A konkrét kérdés

Az elvart terjedelem

A kérdés kifejtésének egyéb szempontjai

- *Forrásszöveg:* a feladat utasítása egy vagy több idézetet tartalmaz valamilyen tanulmányból, amelyekre reflektálnunk kell.
- *A téma megadása és részletezése:* az utasítás közli, milyen témában kell reflexiót írunk. Többnyire részletezi is a témát, irányt adva a gondolatainknak.
- *Az elvart megközelítés:* érvelés írásakor elkerülhetetlen, hogy a megadott témával kapcsolatban kialakítsuk a saját álláspontunkat. Előfordulhat, hogy a feladat egyértelmű állásfoglalást vár: ebben az esetben el kell döntenünk, melyik oldalon állunk. De az is lehet, hogy azt kéri, mérlegeljünk, és mutassuk be a felvetett probléma mindkét oldalát. Ilyenkor érveket és ellenérveket is be kell mutatnunk.
- *A konkrét kérdés:* a feladat megfogalmazásában mindig találunk a témával kapcsolatos konkrét kérdést. Sokszor több részből áll, és rákérdez bizonyos szempontokra, amelyekre ki kell térnünk a válaszadás folyamán.
- *A kérdés kifejtésének egyéb szempontjai:* az is előfordulhat, hogy a kérdésben megfogalmazott szempontokat a feladatutalítás még kiegészíti egyéb szempontokkal: pl. példák személyes tapasztalatokból; a forrásszövegre utalás módja stb.
- *Az elvart terjedelem:* A reflexió elvart terjedelme az emelt szintű érettségien 250-450 szó.

Tanácsok

- Ne rémüljünk meg a feladattól. Lehet, hogy túl bonyolultnak tűnik, tele van szakszavakkal, és olyan jelenségről kell írunk, amiről még sohasem gondolkodtunk. Ilyenkor különösen fontos a feladat lebontása kisebb lépésekre, a kérdések értelmezése, így általában rájövünk arra, hogy sokat tudunk az adott kérdésről.
- A forrásszöveget gondosan olvassuk el, akár húzzuk alá a kulcsszavakat, kulcsgondolatokat, mert egy-egy állítását általában be kell építenünk a mondanivalónkba.
- Definiáljuk a magunk számára a kérdésben megjelenő kulcsszavakat, nehogy másról írjunk, mint amit a feladat kijelöl a számunkra.
- Jegyezzük fel egy piszkozatpapírra a kifejtés szempontjait, hiszen komoly hibának számít, ha nem térünk ki minden egyes szempontra. Ezt a lépést összekapcsolhatjuk az ötleteléssel, illetve a vázlatírással is.
- Jó, ha előre kipróbáljuk, hogy a mi kézírásunkkal körülbelül hány sor 250-450 szó.

Vers- és novellaelemzési kisokos

Ötletgyűjtés a verselemzéshez

Vizuális elrendezés	<ul style="list-style-type: none"> • Vannak-e versszakok, s ha igen, milyen hosszúságúak? Milyen hosszúak a sorok? • Mi jellemző a betűk tipográfiájára és az írásjelhasználatra? • Van-e valamilyen más tipográfiai különlegessége a versnek? • Van-e a vers vizuális elrendezésének jelentősége a vers üzenetei szempontjából?
Zeneiség	<ul style="list-style-type: none"> • Vannak-e olyan magánhangzó- vagy mássalhangzófajták, amelyek a beszélt nyelvinél nagyobb arányban vannak a versben? Milyen hatást keltenek? • Vannak-e hangutánzó és hangulatfestő szavak? Milyen a hatásuk? • Milyen a rímelés? Mik a rím��avak a versben? Van-e ennek jelentősége? • Milyen a vers ritmusa? Változik-e? Milyen hatást ébreszt az olvasóban a ritmus? • Van-e áthajlás a versben? Milyen hatása van? • Hol vannak szünetek a versben? Hol lassul vagy gyorsul a tempó? Miért?
Képek	<ul style="list-style-type: none"> • Milyen szóképeket és összetett költői képeket használ a költő? Vannak-e hasonlatok? • Mihez kapcsolódnak a vers képei, hasonlatai? Milyen asszociációkat ébresztenek, milyen összefüggéseket tárnak fel? • Hogyan függenek össze a versben lévő képek, hasonlatok?
Szavak	<ul style="list-style-type: none"> • Mi jellemző a vers szavaira stílusárnyalatuk, eredetük és hangulatuk szempontjából? • Találunk-e utalást más költőkre, költeményekre a vers szókinésében? • Vannak-e olyan szófajok, amelyek a beszélt nyelvinél nagyobb/kisebb arányban szerepelnek? • Mi jellemző a vers szavainak morfológiai felépítésére, a főnevek, igék toldalékolására? • Melyek a kulcsszavak a versben, és milyen témahálózatokat, jelentéssíkokat tárnak fel? Hogyan függenek össze ezek a síkok?
Mondatok	<ul style="list-style-type: none"> • Mi jellemző a vers mondataira modalitás, hosszúság, szerkezet szempontjából? • Milyen mondatszintű alakzatokat találunk a versben?
Szerkezet	<ul style="list-style-type: none"> • Milyen logikai-gondolati ívre építi a költő a verset? • Milyen a vers időszerkezete, térszerkezete? • Milyen szövegszintű alakzatokat találunk a versben? • Milyen versszervező elvet fedezünk fel a kompozícióban?
A vers egésze	<ul style="list-style-type: none"> • Hogyan függ össze a cím a verssel? • Hogyan függenek össze az előbb tárgyalt nyelvi eszközök a vers egészével? • Mi a vershelyzet? Kihez szól a megszólaló? • Mennyire van jelen a lírai beszélő a költeményben, mit mond el magáról? • Milyen verstípusba tartozik a vers? Milyen következménye van ennek? • Milyen lírai műfajba tartozik a vers? Milyen következménye van ennek? • Milyen a vers hangneme, beszédmódja? Változik-e a vers folyamán? • Milyen formájú a vers (pl. szonett, szabadvers)? Milyen hatása van ennek?

A vers helye az irodalmi hagyományban	<ul style="list-style-type: none"> • Hogyan kapcsolódik a mű az irodalmi hagyományhoz a témájával, a formájával, a stílusával? • Vannak-e toposzok a versben? Mi a szerepük? • Kapcsolódik-e szorosabban a vers egy másik íróhoz, költőhöz vagy műalkotáshoz? Mennyiben vitatkozik és mennyiben ért egyet a költő az elődökkel vagy kortársakkal?
Jelentés-rétegek	<ul style="list-style-type: none"> • Mely szavak fejeznek ki határozott értékelést? • Milyen értékszerkezet fedezhető fel a versben? Mit mond az értékek sorsáról (pl. értékhiány, értékpusztulás, értékhalmozódás)? • Mi a vers központi kérdése? Milyen témákat, általános emberi problémákat fejteget? • Mi jellemző a benne megjelenő világgépre? Mit mond a vers a társadalomról, történelemről, az emberi lélekről? Milyen erkölcsi és filozófiai kérdéseket fejteget?

Ötletgyűjtés a novellaelemzéshez

Cselekmény	<ul style="list-style-type: none"> • Mi a mű alaphelyzete és záró helyzete? • Mik a szereplők céljai? Milyen problémákat kell a szereplőknek megoldaniuk? Miért ezeket? • Mi váltja ki a konfliktust? Kik között játszódik le? Nyílt vagy rejtett? • Hol következik be a fordulópont és a tetőpont? Egybeesik-e a kettő? • Sikerül-e a szereplőknek elérni céljaikat? Milyen áron? Vannak-e olyan problémák, melyek megoldatlanok maradtak? Miért? • Kronológiai sorrendben állnak az események? Van-e előreutalás, késleltetés? Folyamatosan, egyenletesen halad előre a történet? • Vannak-e kihagyások? Mi a szerepük?
Szereplők	<ul style="list-style-type: none"> • Ki a főhős? Ki áll szemben vele? Kik a mellékszereplők? Mi a szerepük a történetben? • Milyen jellemvonásaik vannak a főszereplőknek? Mik a gyengéik és erősségeik? Miért váltak ilyené? • Hogy hívják őket? Ha nincs nevük, miért nincs? • Motiválva vannak-e a cselekvéseik? Mi motiválja őket? Mit tudunk vágyaikról, álmaikról? • Milyen lélektani folyamatok zajlanak bennük? Honnan tudjuk? Megváltoznak-e, és hogyan? • Úgy cselekszenek-e, ahogyan elvárjuk tőlük?
Tér-idő	<ul style="list-style-type: none"> • Mikor játszódik a történet? Mennyi időt ölel fel? • Milyen évszakban, napszakban vagyunk? Milyen az időjárás? Van-e ennek metaforikus jelentése? • Melyek a tér jellegzetességei (pl. valóságos/fantasztikus, zárt/nyitott, civilizációs/természeti)? Milyen térelemeket emel ki az elbeszélő? Miért ezeket? • Mi a tér és az idő szerepe (pl. csak háttérhangulatot teremt, az események kiváltója, metaforikus jelentésű)? • Hogyan befolyásolja a tér és az idő a szereplőket? Segít-e magyarázni tetteik okát?

Hibák jelölése és pontozása

A szövegalkotási, a nyelvhasználati, nyelvhelyességi hibák jelölése:

- Tartalmi hiba: _____
- Szerkesztési hiba: - - - - -
- Szórend, mondatrend: a helyes sorrendet függőleges vonalakkal és a szavak fölé írt számozással jelöljük. A bekezdések sorrendjét a margón számozással jelöljük.
- Logikai hiba, ugrás a tagmondatok, mondatok vagy bekezdések között: →, ←, ↑, ↓
- Logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔
- A nyelvhasználati, nyelvhelyességi és stílushibák jelölése hullámos vonallal történik: ~~~~~
Folyamatosan jelentkező, ismétlődő hibák esetén a margón, függőlegesen kell kitenni.
- Hiányzó bekezdés jele: fordított Z betű
- Fölösleges bekezdés (álbekezdés) jele: áthúzott fordított Z betű
- Szövegbeli hiány jele: √
- A feladatkiírás szempontjából releváns tartalmi elem jelölése: ✓

A helyesírási hibák jelölési formái:

- súlyos hiba: 2 vagy 3 vonalas aláhúzás (az aláhúzás kifejezi a hiba pontértékét)
- enyhe (egyéb) hiba: 1 vonalas aláhúzás
- egybeírás jele: ↓, különírás jele: ↯

A helyesírási típushibák pontozása:

Súlyos hiba (3 hibapont)

- mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban
- mássalhangzók kapcsolódásának hibás jelölése (teljes és részleges hasonulás, összeolvadás, rövidülés, nyúlás, kiesés)
- kis- és nagy kezdőbetű tévesztése közhasználatú tulajdonnevek, melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknevek esetében
- igekötős igék hibás egybe-, illetve különírása
- a ly – j tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban; az ly – j hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése
- felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 hibapont):

- tagadószó egybeírása az igével, tagadott szóval, tagadott kifejezéssel
- magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban (az a-á és e-é hangok felcserélése nem időtartamhiba, csak enyhe hiba)
- közhasználatú szavak elválasztása
- mondatkezdő nagybetű tévesztése

Enyhe (egyéb) hiba (1 hibapont):

- közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása
- nem közhasználatú szavak súlyos hibái
- köznevek kezdőbetűjének tévesztése
- kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében
- betűtévesztés vagy felcserélés, betűkihagyás, szótagkihagyás
- a központozási hibák kivételével minden más, a súlyos hibák között nem felsorolt hiba

Előszó	5
Írásbeli vizsga az érettségin	6

Szövegértés

A szövegértési kérdések típusai	8
A szövegben szereplő szavak, kifejezések jelentésének megértése	8
A szövegben szereplő információk, közvetlenül megtalálható tények, adatok, megállapítások visszakeresése	10
A szöveg érveinek, érvrendszerének azonosítása, értelmezése	12
A szöveg egész felépítésének, szerkezetének, logikai és tartalmi összefüggéseinek vizsgálata	14
A szöveg nyelvtani, stilisztikai, kommunikációs, műfaji és pragmatikai jellemzői	17
Reflektálás a szövegre	21
Összefoglalás	24
Tennivalók a szövegértési feladatlap megoldásakor	24

Irodalmi feladatlap

Az irodalmi feladatlap lehetséges feladattípusai	32
Táblázat kitöltése	32
Igaz-hamis választás	34
Sorrend kialakítása	35
Párosítás	36
Szövegkiegészítés, nyitott mondatok	37
Fogalmak azonosítása	38
Összekevert elemek szétválogatása	39
Rövid kérdések (villámkérdések), feleletválasztó kérdések	40
Példakeresés a szövegben	42
Hibakeresés	43
Szófelhő	44
Mintafeladatsor	45

Szövegalkotás

Műértelmezés az érettségin	48
1. lépés: A feladat értelmezése	50
2. lépés: Anyaggyűjtés közép- és emelt szinten	52
3. lépés: Az anyag elrendezése	66
4. lépés: Megfogalmazás	71
5. lépés: Önellenőrzés	77

Témakifejtő esszé írása a középszintű érettségien	86
1. lépés: A feladat értelmezése	86
2. lépés: Anyaggyűjtés grafikai szervezőkkel	87
3. lépés: Az anyag elrendezése, a vázlat elkészítése	90
4. lépés: Megfogalmazás	94
5. lépés: Önellentőrzés	96
Reflektáló szöveg írása az emelt szintű érettségien	97
1. lépés: A feladat értelmezése	98
2. lépés: Anyaggyűjtés jegyzeteléssel, grafikai szervezőkkel	102
3. lépés: Az anyag elrendezése, a vázlat elkészítése	106
4. lépés: Megfogalmazás	111
5. lépés: Önellentőrzés	114

Mellékletek

A szövegértés megoldásai	118
Az irodalmi feladatlap megoldásai	126
A műelemzés szakkifejezései	134
Vers- és novellaelemzési kisokos	138
Szerzők és művek	141
Fogalmak az érettségien	145
Irodalommal kapcsolatos fogalmak	145
Magyar nyelvvel kapcsolatos fogalmak	147
Forrásjegyzék	149
Hibák jelölése és pontozása	150

Kiadja a Mozaik Kiadó, Szeged • Telefon: (62) 470-101, (62) 554-660

E-mail: kiado@mozaik.info.hu • Honlap: www.mozaik.info.hu

Felelős kiadó: Török Zoltán

Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán • Felelős vezető: Aggod István

2024. március • Raktári szám: MS-3325U